

**BOSNA I HERCEGOVINA NA STARIM
GEOGRAFSKIM KARTAMA U
KARTOGRAFSKOJ ZBIRCI
NACIONALNE I UNIVERZITETSKE
BIBLIOTEKE BOSNE I HERCEGOVINE***

**BOSNIA AND HERZEGOVINA IN THE
OLD GEOGRAPHICAL MAPS IN THE
MAP COLLECTION OF THE NATIONAL
AND UNIVERSITY LIBRARY OF
BOSNIA AND HERZEGOVINA**

Sadžida Šahmanović

Nacionalna i univerzitetska biblioteka BiH

E-mail: sadzidas@hotmail.com

Sažetak

Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, u svom Odjelenju specijalnih zbirki posjeduje i kartografsku zbirku kao dio njenog kulturno-historijskog naslijeđa. Mada je znatan dio fonda uništen u požaru 1992. godine, zbirka danas, od onoga sačuvanog i u međuvremenu nabavljenog, broji 4.750 geografskih karata, atlasa i sl. Slijedeći pregled najvažnijih karata Bosne i Hercegovine koje su radili strani kartografi vidljiva su i historijska događanja kroz stoljeća. U narednom periodu neophodan je istraživački rad na pronalaženju karata u arhivima susjednih zemalja, reparacija postojećih i njihova adekvatna zaštita.

Summary

The National and University Library of Bosnia and Herzegovina in its Department of Special Collections has a map collection as a part of its cultural and historical inheritance. Even though the major fund was destroyed by the fire in 1992, the collection, whatever preserved and in a meantime acquired, has 4.750 geographical maps, atlases etc. If we follow the survey of the most important B&H maps made by the foreign mapmakers the historical events are visible through the centuries. In the next period

the research work on finding maps at the archives of neighbouring countries, reparation of existing and their adequate protection are necessary.

U Odjelenju specijalnih zbirki Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine, pored zbirki starih i rijetkih knjiga, rukopisa, muzičke i grafičke zbirke postoji i kartografska zbirka. Ona je osnovana 1952. god. U požaru koji su 25. i 26. augusta 1992. godine izazvali srbočetnički agresori stradao je veliki dio fonda NUBBiH, između ostalog i inventarne knjige kartografske zbirke i veliki dio njenog fonda, tako da se do skoro nije znalo tačno koliko je karata i atlasa bilo u zbirci. Našla sam podatak da je 1976. god. bilo 4.500 karata i veliki broj atlasa, ¹ pa samo možemo pretpostaviti da ih je 1992. bilo mnogo više (u međuvremenu je urađena revizija kartografske zbirke pa je konstatovano da sada ima 4.750 karata, atlasa, planova i turističkih vodiča, od čega je izvjestan broj nabavljen nakon rata).

Za naše kulturno naslijeđe najvrijednije u kartografskoj zbirci su stare karte Bosne i Hercegovine, kao i karte susjednih zemalja.

Stare karte su vrijedni geografski, historijski i umjetnički dokumenti kulturne baštine, jer vjerno prikazuju našu zemlju u različitim epohama i na razne načine. Pošto se na njima nalazi mnogo više podataka nego u knjigama, one su u nekim momentima po značaju daleko ispred njih. Pod starim kartama se podrazumijevaju karte nastale do konca 19. stoljeća.

Pri njihovoj obradi, voditelji kartografske građe susreću sa mnogobrojnim poteškoćama, jer na njima često nema mjesta izdanja, godine izdanja, a ni mjerila, ili su ona data u starim mjerama. Najvažnije je odrediti razdoblje kojem karta pripada, a mjerilo se može izračunati ako poznamo stare mjere. Do 18. st. su rađene pregledne karte, a specijalne i tematske nastaju mnogo kasnije. Voditelji kartografskih zbirki pored znanja iz bibliotekarstva moraju posje-

* Prva verzija ovog rada objavljena je u časopisu Bibliotekarstvo : godišnjak Društva bibliotekara Bosne i Hercegovine 42(1997), 97-98.

¹ Čaušević, Š. Bosna i Hercegovina u kartografskoj zbirci Narodne i univerzitetske biblioteke BiH. // Bibliotekarstvo 1-2(1976), 25.

dovati znanje iz kartografije, geografije, historije kartografije, opće historije, stranih jezika i sl.

Literatura o starim kartama na našim prostorima je vrlo oskudna. Kartama BiH se bavio Ratimir Gašparević, a autori iz susjednih zemalja su to činili uz prikazivanje svojih zemalja. Naročito je taj interes za naše stare karte porastao koncem 80-tih i početkom 90-tih godina. U Beogradu je 1990. god. Siniša Živković priredio knjigu *Jugoslovenske zemlje na starim geografskim kartama : XVI, XVII i XVIII vek*, a u Zagrebu se već 1993. god. pojavila: *Descriptio Croatiae*, Mirka Markovića. Nešto kasnije, 1998., pojavila se i druga knjiga istog autora: *Descriptio Bosnae & Hercegovine na starim zemljovidima*, u kojoj je autor prikazao hronološki historiju Bosne i Hercegovine koristeći stare geografske karte.

Za razliku od R. Gašparevića, ovaj autor ne govori o vrijednosti i tačnosti pojedinih karata.

Najstarije karte su nastajale na osnovu direktnih zapažanja prilikom putovanja, kao i na osnovu pričanja drugih ljudi o nekim zemljama. Zbog toga su bile netačne i obilovale su brojnim greškama. Premjeravanja zemljišta su vršena mnogo kasnije kada su pronađeni instrumenti za mjerenje. Pronalaskom štamparskog stroja usavršava se njihova izrada.

Naša zemlja je imala vrlo burnu historiju, uz neprestane napade naših bližih ili daljih susjeda. Sticajem različitih okolnosti karte naše zemlje radili su kartografi raznih zemalja. Naročito su bili aktivni kartografi onih koje su imale osvajачke pretenzije preme njoj. Zbog toga su sva važnija zbivanja u našoj historiji praćena odgovarajućim kartama.

Stare karte naše zemlje rađene su u Veneciji, Bolonji, Antverpenu, Amsterdamu, Nirnbergu, Beču, Parizu, Istanbulu, itd., a nikada u našoj zemlji. Danas se zbog toga karte u najvećem broju nalaze po arhivima i bibliotekama stranih zemalja, a najviše u Austriji (Ratni arhiv i NB Austrije u Beču).

Prvu realniju kartografsku predodžbu dao je geograf i kartograf Claudius Ptolomeus (2. st.) na V tabli – **Tabula Europe**. Teritorija na kojoj se nalazi naša zemlja je skoro prazna, jedino se primjećuje rijeka Neretva kao Naron Fl.² Ona je služila kao osnov za sve ostale karte do konca 16. st., uz dopunjavanja drugih kartografa.

Vrlo je zanimljiva tzv. **Peutingerova karta** Rimskog carstva, u čijem su se sastavu tada nalazili i naši krajevi. Urađena je u 16. st. na osnovu jednog rimskog itinerera iz 3. st. Duga je preko 7 m. Original se nalazi u Beču, a mi posjedujemo kopiju. Prema Peutingerovoj tabli od Salone je započinjala i cesta koja je vodila preko srednje i istočne Bosne do znamenitih rudnika srebra u Argentariji kod Srebrenice....²

Sve do 17. st. Bosna i Hercegovina nije prikazivana kao samostalna provincija, već u sastavu nekih većih cjelina kao npr. Evrope, Balkanskog poluotoka, evropske Turske, Austro-Ugarske i dr. Takva je karta njemačkog kartografa Augustina Hirschvogela: **Sclavoniae, Croatiae, Istriae, Bosniae finimarumquae** ... nastala u Nurnbergu 1565. god. Prikazuje Bosnu i sjeverni dio Hercegovine. Na njoj je Bosna podijeljena na sjeverni nizijski dio Nieder Wossen i južni planinski dio Ober Wossen. Oskudna je podacima o mjestima i putevima.

Važna je i karta nizozemskog geografa i kartografa Gerharada Mercatora iz 1590. god.: **Sclavonia, Croatia, Bosnia cun Dalmatia parte**. Izrađena je u cilindričnoj, Merkatorovoj projekciji. Prikazuje cijelu Bosnu i veći dio Hercegovine, sa oko stotinu unesenih naselja. Prikaz rijeka je mnogo bolji nego na ranijim kartama. Mercator je osnivač moderne kartografije i predstavlja vezu između arapskih i evropskih kartografa.

Za nas je vrlo važna karta italijanskog kartografa Giacoma Cantellia da Vignole: **III regno della Bossina, diuso nelle sur Proinciae principali**, koja je nastala u Rimu 1689. god., a na kojoj je prvi put prikazana Bosna i sjeverni dio Hercegovine kao samostalne pokrajine. Bosna je podijeljena na gornju (Bossina superiore)

i donju (Bossina inferiore), dakle to je prva regionalna karta BiH. Pored svoje nepreciznosti ona je vrhunsko dostignuće kartografije tog vremena.

Snažan pritisak Austrije na Tursku koncem 17. st. završen je Karlovačkim mirom 1699. god. Nakon toga su ustanovljene nove granice Bosne prema njenim zapadnim i sjevernim susjedima. Na karti Chr. Weigela: **Mappa der zu Karlowitz-**

geschlossen ... Keiserlich Turkischen Grenz – Scheidung 1701. god. izrađenoj u Beču prikazane su spomenute granice.

² Ibidem

Austrijski kartograf J. Muller je takođe prikazao te granice na svojoj karti **Kraljevine Mađarske** 1709. god. Ona se smatra najtačnijom kartom u predgeodetskom periodu.

Austrija i Turska su ubrzo ponovo zaratile, što je okončano Požarevačkim mirom 1718. god. kada su određene nove granice. Prikazao ih je Etienne Brifaut na karti: **Carte originale et particuliere de la Bosnie** 1738. god. Ona je produkt najnovijih snimanja francuskih i austrijskih kartografa, koji su tajno ulazili u Bosnu i skicirali pomoću kompasa pojedina područja. To je poboljšalo tačnost karata. Glavni cilj je prikaz topografskih obilježja. Na njoj je prikazan i put Eugena Savojskog koji je 1697. god krenuo da kazni Bosnu i spalio Sarajevo.

Nakon 50 godina (1788.) Brifautova karta je poslužila za izradu Schimekove karte: **Koenigreich von Bosnien und der Herzegovina und den angrenzenden Landern**, koju je priložio uz svoje djelo Politische Geschichte der Koenigreich Bosnien und Rama...

Burni događaji na početku 19. st. praćeni su mnogobrojnim kartama, a spomenućemo samo neke: **Mappa generalis Regni Hungariae** ... J. Lipskog,

od 1806. god. pruža nešto vjerniju sliku Bosne do linije Jajce – Vranduk u srednjem razmjeru. Nakon ove, pojavljuje se veliki broj karata na kojima su Srbija i Bosna prikazane odvojeno. Takva je i karta austrijskog kartografa J. Riedla: **Carte von Servien, Bosnien und dem grossten Theil e von Ilyirn** urađena u Pešti i Beču, 1810. god. Izrađena je u srednjem razmjeru i predstavlja prvu srednjerazmjernu kartu

Bosne i Hercegovine. Na osnovu nje kasnije je nastao niz karata. Francuski kartografi su uz dozvolu Porte, dvije godine boravili u Bosni i sabirali građu za kartu koju je uradio Domenico Pagani, 1813. g: **Carte della Provincie Illriche** Iako je nastala kompilacijom smatra se da je jedna od najboljih karata Bosne u to vrijeme, jer predstavlja najveći domet u prikazivanju francuskih i italijanskih kartografa.

Sredinom 19. st. mnoge evropske zemlje otvaraju svoje konzulate u Bosni. Osim saznanja o Bosni to je imalo i naučni značaj, jer mnogi od njih su istraživali i pisali o njoj. Uz svoja djela često su prilagali i karte. Poznati geograf i geolog Ami Boue je 1840. god. izdao knjigu *La Turquie d' Europe*. Uz nju je priložio kartu koju je izradio jedan od najboljih njemačkih

kartografa H. Kiepert: **Carte de la Turquie d' Europe**.

Pruski konzul Otto Blau je mnogo putovao po Bosni i usput bilježio i skicirao svoja zapažanja. Na osnovu toga je O. Blau 1861. god. izdao: **Karte der Hercegovine**. To je jedna od prvih regionalnih karata Hercegovine.

U drugoj polovini 19. st. austrijske aspiracije prema Bosni više nisu prikrivane, a njeni kartografi postaju još aktivniji nakon prvog legalnog premjeravanja BiH. To je bilo za vrijeme upravljanja Topal Osman Šerif-paše (1862-1868.)³ Tada su nastali brojni planovi bosanskih gradova, kao i karte sjevernih područja BiH. Kopije tih karata smo dobili kao poklon biblioteke Seczeny iz Budimpešte. U njihovoj izradi je najviše uspjeha imao J. Roskiewicz. On je nakon svog višemjesečnog boravka u Bosni izradio: **Karte von Bosnien, der Herzegovina und des Paschaliks von Novi Bazar**. Ona se smatra jednom od najboljih karata BiH u srednjem razmjeru u predgeodetskom periodu, a naročito što je BiH prikazana posebno. Na njoj su najbolje prikazani putevi, pa je zbog toga prilikom okupacije BiH od strane Austrije poslužila kao jedna od strateških karata.

Orstkarte von Bosnien, Herzegovina, nebst Serbien, Montenegro u.... A. Steinhausera izrađena u Beču 1875. god. Slična je prethodnoj karti jer su na njoj prikazani naselja i putevi.

H. Kiepert je 1876. god. na osnovu skica i dnevnika O. Blaua izradio kartu: **Routen in Bosnien und Herzegovina**. Na njoj su prikazani putevi i mjesta kroz koja se kretao.

Snažna previranja u evropskoj Turskoj doprinijela su pojačanom interesu za našu zemlju i njenom kartografiranju. Tada je nastala i Kiepertova: **Etnographische Uebersichts Karte des europäischen Orients**, koja do tada pretstavlja najbolju etnološku kartu evropske Turske.

Generalkarte von Bosnien, der Herzegovina, von Servien und Montenegro

nastala je takođe 1876. god. Na njoj su ucrtani putevi i naselja, što je za tu svrhu srednjerazmjernim kartama do okupacije. O njenom značaju govore činjenice da je bila glavna karta za povlačenje granica na Berlinskom kongresu 1878. Na osnovu

³ Prelog, Milan. Povijest Bosne. Dio 2. Sarajevo : [s. n.], 1915, str. 100.

prethodne karte nastala je: **Handkarte von Bosnien, Hercegovina, Novi Pazar, Montenegro und ...** Winzenta von Hardta. Priložena je uz Hartenthurnovo djelo: *Die Occupation von Bosnien und der Herzegovina*, Wien 1878.

U zbirci su i brojne karte ratnih operacija prilikom okupacije BiH 1878. god. Tada se uočilo da sve dotadašnje karte nisu bile dovoljno tačne, pa se pristupilo katastarskom premjeravanju BiH (1880-1884) i već sredinom 1879. u sjevernoj Bosni započelo se sa određivanjem trigonometrijskih tačaka i obimnim pripremama.

Iz tog perioda u zbirci se nalaze: **Karte der Balkan – Halbinsel**, F. Handtkea

izdata u Glogau 1878. Slična njoj je: **Karte der Balkan - Halbinsel und angrenzenden Gebiete ...**, izdata u Beču i Leipzigu 1883. god.

Na njima su prikazane nove granice balkanskih zemalja poslije Berlinskog kongresa.

Austrijske vlasti su 1879, a kasnije i 1895. obavile popis stanovništva u BiH. Nakon toga izdata je u Beču: **Übersichtskarte von Bosnien und der Hercegovina**, na kojoj su prikazana mjesta prema broju stanovnika i funkciji.

U tom periodu nastaju mnogobrojne tematske karte od kojih mi posjedujemo: **Karte der Roemerstrassen in Bosnien und der Hercegovina** iz 1893. god. i **Karte der Communicationen in Bosnien und Hercegovina zum Ende 1891. Jahr.**, izdata u Beču 1892. god. To je karta komunikacija u BiH. **Pregledna karta o nalazištima kamenog uglja u Bosni i Hercegovini** izdata je u Beču 1898. god.

Brojne su i **poštanske i telegrafske karte** izdate između 1900 i 1914. god., kao i **geološke karte**.

1889. god. izašla je: **Spezial Karte von Bosnien und der Hercegovina**, u 66 listova, svrstanih u zone i kolone, u mjerilu 1:75.000., koja je u prikazivanju reljefa najbolja i najtačnija karta.

General Karte Central Europe. – 1:200.000., izdata je u Beču 1898. god. i predstavlja vrhunsku sintezu cjelokupnog rada austrijskih kartografa u prikazivanju BiH na srednjerazmjernim kartama. Urađena je u poliedarskoj projekciji u četiri boje, a tokom 20. st. je stalno poboljšavana.

Ranije sam spomenula da je u zbirci bilo dosta starih atlasa. Spašeno je samo

nekoliko od kojih su: **Stilers Handatlas**, Gotha 1873., **Andrees Allgemeiner Handatlas**, Leipzig 1881. i izdanje istog atlasa iz 1893.

Rezime

Naša zemlja je imala vrlo burnu historiju. To se odrazilo i na kartografska prikazivanja BiH. Prikazivali su je kartografi zemalja u čijem se sastavu nalazila, kao i onih koji su imali osvajačke pretenzije prema njoj. Vidjeli smo da su to jedni činili sa više, a drugi sa manje uspjeha.

Sve do 17. st. BiH nije bila prikazivana pojedinačno, već u okviru većih regija kao npr. Balkanskog poluotoka, evropske Turske i dr., pa se zbog toga u zbirci čuva i veliki broj karata tih regija.

Najstarija karta u zbirci je: *Sclavoniae, Croatiae, Carniae, Istriae, Bosniae...* Nurnberg 1565., njemačkog grafičara i kartografa Augustina Hirschvogela..

Prvi regionalni prikaz BiH dao je italijanski kartograf Giacomo Canteli da Vignola: *Ill regno della Bossina*, Roma 1689.

Iz 18. st. brojne su karte francuskih, italijanskih, austrijskih i njemačkih kartografa. Iako se tvrdi da je Osmansko carstvo bilo nedostupno, ipak se da primjetiti da su mnogi putopisci proputovali kroz Bosnu, kao i mnogi obavještajci preobučeni u trgovce, fratre i dr. Putujući su bilježili sve što su vidjeli i skicirali važna utvrđenja, puteve, naselja i dr. Kasnije je to iskorišteno za izradu karata.

Znajući koliko je Turska bila prisutna na našem prostoru bilo bi normalno da je broj karata koje su uradili turski kartografi mnogo veći, ali nažalost mi posjedujemo malo njihovih karata, uglavnom s kraja 19. st. R. Gašparević smatra se da su turske karte bile loše i da su nastale kompilacijom (na osnovu drugih karata, najviše ruskih)⁴ Vjerovatno je tome uzrok nepoznavanje osmanskog turskog jezika, odnosno arapskog pisma i već ukorijenjeni antagonizam Zapada da ne valja sve što potiče sa Istoka.

Zbog teškoća pri putovanjima i nemogućnosti da se negdje otputuje veliki broj karata tada je rađen na taj način, dakle ne samo turske. Neke od tih karata čuvaju se u Ratnom arhivu u Beču, ali vjerovatnije mnogo više ih ima u turskim arhivima. Zbog toga bi

⁴ Ibidem

bilo poželjno što prije pronaći i istražiti karte BiH u turskim arhivima.

U 19. st. je interes Austrije za našu zemlju porastao, pa su njihovi obavještajci sve češće dolazili u našu zemlju, u početku tajno, a kasnije i sa dozvolom turskih vlasti. Austrijska kartografija je u to vrijeme dostigla vrhunac, pa su njihovi kartografski prikazi naše zemlje najbolji. U zbirci se zbog toga nalazi najveći broj austrijskih karata. Pošto je veliki broj starih karata uništen u požaru 1992. god., a one predstavljaju važno kulturno naslijeđe naše zemlje, nastojimo da nabavimo najvrijednije od njih.

Dobili smo na poklon knjige: *Descriptio Croatiae, Descriptio Bosnia & Hercegovina*, M. Markovića, zatim *Bosna, Hrvatska, Hercegovina : zemljovidi, vedute, crteži i zabilješke grofa Luigija Ferdinanda Marsiglija* krajem 17. st. koju je priredio Hamdija Hajdarhodžić i još neke druge, kao i veći broj karata.

NUBBiH je uključen u COBISS on line sistem, pa i kartografska zbirka, te se karte i atlasi obrađuju na najmoderniji način.

Radi boljeg čuvanja i zaštite nabavićemo i adekvatne ormare za karte, jer su nam stari stradali. Neke oštećene karte bi takođe trebalo u što skorije vrijeme reparirati i na taj način sačuvati od propadanja.

Zusammenfassung

Unser Land hat eine sehr stürmische Geschichte. Das hat sich auch in der Kartographie des Landes Bosnie und Herzegowina gezeichnet. Bosnie und Herzegowina haben viele Kartographen als Aufsatz seines Landes, aber auch diejenigen, die B u. H erobern wollten gezeichnet. Eine haben es mit viel und andere mit weniger Erfolg getan. Bis 17. - te Jahrhundert zeigte sich B u. H nie als selbstständiges Land, sondern immer in den Rahmen der grösseren Regionen, wie z.

B.: des Balkanhalbinsels, europäischen Türkei u. a. – deswegen bewahrt die Sammlung viele Karten dieser Art.

Die älteste karte in der Sammlung ist : **Sclavoniae, Croatiae, Carniae, Istriae, Bosniae...** Nürnberg 1565. des deutschen Graphiker und Kartographen **Augustin Hirschvogel**.

Die erste Regionalzeichnung Bosnien und der Herzegowina gibt uns ein italienischenr Kartographen **Giacomo Cantelli da Vignola : Ill Regno delle Bossina**, Roma 1689.

Es gibt auch zahlreiche Karten des französischen, italienischen, österreichischen und deutschen Kartographen aus den 18.- te Jahrhundert.

Obwohl die Behauptung, daß das Osmanische Reich unerreichbar war, jedoch kann man bemerken, daß viele Reiseschreiber wie auch Benachrichten (in der Mönche und Kaufleute umgezogen) durch Bosnie gereist sind. Während sie gereist sind notizten und gezeichneten sie alles was sie gesehen haben bzw. Wichtige Siedlungen, Bergen, Flüssen usw. Später haben diese Skizzen für die Fertigung der karten bedient. Mit dem Wissen wie lange die Türkei hier anwesend war, es wäre normal daß die Zahl der Karten, die türkische Kartographen gezeichnet haben grösser

ist, aber wir besitzen, leider nur wenige. Einige von diesen Karte bewahrt das das Kriegsarchiv in Wien, aber wahrscheinlich bewahrt türkisches Archiv viel mehr.

Im 19.- te Jahrhundert ist österreichisches Interesse für Bosnie u. Herzegowina gesteigert worden, deswegen kamen viele österreichische Nachrichten am Anfang heimlich und später mit der Erlebnis der türkischen Böhmerde nach Bosnien.

In der Zeit erreichte die österreichische Kartographie sein Hochpunkt, deswegen sind ihre kartographische Zeichnungen die besten Zeichnungen unsere Landes. Deswegen befindet sich in der Sammlung die Mehrzahl des österreichischen Karten.

Die mehrzahl der alte Karten das Brand im Jahr 1992. Vernichtet b.z.w. zerstört ist, und da die Karten unsere Kulturerben vorstellen, wir bestreben uns die werteste von den Karten zu erwerben.

NUBBBuH, so wie die kartographische Sammlung ist an COBISS ON LINE System angeschlossen, daß sich die Karten und Atlase auf modernste Art und Weise bearbeiten.

Literatura :

1. *Bosna, Hrvatska, Hercegovina : zemljovidi, vedute, crteži i zabilješke grofa Luigija Ferdinanda Marsiglija* krajem XVII stoljeća / priredio Hamdija Hajdarhodžić. Zagreb : AGM, 1996.
2. Čaušević, Š. *Bosna i Hercegovina u kartografskoj zbirci Narodne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine.* // Bibliotekarstvo, 1-2(1976).

3. Gašparović R. Bosna i Hercegovina na geografskim kartama od prvih početaka do kraja XIX vijeka. Sarajevo : Akademija nauka i umjetnosti, 1970.
 4. Marković, Mirko. Descriptio Bosnia & Hercegovina. Zagreb : AGM, 1998.
 5. Marković, Mirko. Descriptio Croatiae : hrvatske zemlje na geografskim kartama od najstarijih vremena do pojave prvih topografskih karata. Zagreb : Naprijed, 1993.
 6. Monumenta cartographica Jugoslaviae / odabrao i priredio G. Škrivanić. Dio 1-2. Beograd : Istorijski institut, 1974, 1979.
 7. Pandžić, A. Stare karte i atlasi Povijesnog muzeja Hrvatske. Zagreb : Povijesni muzej Hrvatske, 1987.
 8. Prelog, Milan. Povijest Bosne. Dio 2. Sarajevo : "J. Studnička", 1915.
 9. Sindik, I. Stare karte jugoslovenskih zemalja. Sv. 6. Beograd : Geografsko društvo, 1931.
 10. Živković, S. Jugoslovenske zemlje na starim kartama : XVI, XVII i XVIII vek. Beograd : Jugoslavija eko : Narodna biblioteka Srbije, 1990.
-